

Wprowadzenie

Teksty, które składają się na niniejszy tom serii wydawniczej „Edytorstwo źródeł XIX i XX wieku – teoria i praktyka”, poruszają różne zagadnienia teorii i metodyki wydawania źródeł historycznych oraz powiązane z procesem edytorskim problemy źródłoznawcze. Przedmiotem rozważań są pochodzące z ziem zabranych, Księstwa Warszawskiego oraz Królestwa Polskiego konkretne źródła i kategorie źródeł – wszystkie proveniencji instytucjonalnej: wytworzone przez organy ustawodawcze państwa i wykonawcze różnego szczebla (normatywy, protokoły, sprawozdania generałów-gubernatorów), władze oświatowe (raport wizytacji), notariat (spisy prywatnych księgozbiorów), władze duchowne (literatura kaznodziejska). Są doceniane przez historyków zajmujących się XIX w., a wartość poznawcza niektórych z nich daleko wykracza, jak udowadniają autorzy, poza oczywiste skojarzenia.

Dwa teksty ściśle wiążą się z aktualnie prowadzonymi przez ich autorów pracami edytorskimi. Aldona Prašmantaitė przedstawiła wyniki swoich badań nad genezą bardzo ważnego dla historii szkolnictwa na Litwie i w Rosji raportu z wizytacji szkół w trzech guberniach Wileńskiego Okręgu Szkolnego w 1803 r., prześledziła kolejne próby edycji tegoż raportu, a na koniec zarysowała przyjęte przez siebie zasady wydania (jedną z nich był wybór języka edycji tekstu źródła). Z kolei Jacek Legieć, który opublikował sprawozdania generałów-gubernatorów kijowskich z lat 1864–1868 (w jednej z najważniejszych w ostatnich latach serii wydawniczych – „Depolonizacja Ziem Zabranych”) i pracuje nad kolejnymi, ocenił znaczenie tego typu źródeł w badaniach nad polityką rosyjską wobec południowo-zachodnich guberni, ukazał proces powstawania i obiegu sprawozdań, opisał trudności na kolejnych etapach pracy nad edycją, poczynawszy od problemów związanych z odnalezieniem sprawozdań generałów-gubernatorów w archiwach.

Troje innych autorów ukazuje *habet* i *debet* (nawiązując do tytułu artykułu Sławomira Godka) edytorstwa źródeł historycznych w znanym sobie obszarze badawczym. Historycy państwa i prawa odnoszą się do

świadczeń historyczno-prawnych na ziemiach zabranych (Sławomir Godek) oraz w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim (Piotr Pomianowski). Badaczka historii idei i kultury Martyna Deszczyńska pisze zaś o polskiej literaturze kaznodziejskiej w XIX w., przedstawiając całościową koncepcję metod edycji XIX-wiecznych kazań, która zawiera m.in. kryteria wyboru do druku kazań spośród ogromnej ich liczby, uwzględniając przy tym zarówno cele badawcze, jak i dydaktyczne.

Z oceną wartości źródeł oraz stanu ich dostępności w opublikowanej formie (o różnym statusie) wiąże się określenie potrzeb oraz wskazanie określonych tekstów do wydania i metod edycji, co daje z kolei podstawę do dyskusji i podejmowania najlepszych wyborów przez przyszłych edytorów. Nie wszystkie rekomendacje dotyczą potrzeby edycji, przeciwnie, w przypadku części źródeł autorzy proponują jedynie ich digitalizację i opracowanie różnych instrumentów wyszukiwawczych, aby przyspieszyć pracę historyka na etapie dostępu do archiwaliów i wyszukiwania informacji. Zwracają uwagę na dostępność on-line.

Znakomity punkt wyjścia do przemyśleń o metodzie stanowią edycje dwóch spisów książek mieszczan chełmskich zaproponowane w artykule Wiktora Sybilskiego. Z jednej strony komentarze bibliologiczne i historyczne edytora dowodzą wartości dodanej krytycznego wydania, z drugiej każą się zastanowić nad metodą wyboru tego typu źródeł do wydania, jeśli ich edycja miałyby stanowić podstawę do badań naukowych.

Edytorstwo traktowane jako jedna z nauk pomocniczych historii obejmuje także historię publikacji źródeł. W niniejszym tomie przyczynkiem do tego obszaru badań jest artykuł Henryki Ilgiewicz, która dokonała przeglądu dorobku wydawniczego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie (1908–1939). To najczęściej pojedyncze teksty, w tym listy, pochodzące w większości z zasobu archiwum Towarzystwa i podane do druku przez jego członków, wszystkie opublikowane w periodykach Towarzystwa.

Tom kończą dwa artykuły wykraczające poza kompetencje zawodowe historyka: językoznawczyni Anny Szczęsny o tłumaczeniu z języka rosyjskiego na polski antroponomów oraz, wprawdzie historyka, ale piszącego z pozycji tłumacza, Jana Szumskiego o wybranych problemach towarzyszących tłumaczeniu specjalistycznych tekstów historycznych z języka rosyjskiego. Oba teksty mają duży walor praktyczny.

Sygnalizowane powyżej tematy to tylko część problemów edytorskich i źródłoznawczych, jakie czytelnicy znajdą w niniejszej publikacji.